

ÚJABB 18. SZÁZAD ELEJI FORRÁSOK A RÉGI VÖLGYSÉG LOKALIZÁLÁSÁHOZ

Az 1980-es évek óta foglalkoztatja a Völgység kutatóit, hogy vajon mi lehetett az 1725-ben, Tolna megye negyedik járásaként megszervezett járás történeti előzménye. Tanulmányom négy, újabban előkerült irat alapján szeretné kiegészíteni a Völgység történetéről alkotott eddigi ismereteinket. Az adatok egy részét már korábban ismertettem (Máté, 2008), ám azóta egy újabb, kulcsfontosságú említés került elő, ami megérlelte egy újabb, kifejezetten a történeti forrásokra koncentráló összegzés elkészítését. Az új említések alapján felmerül annak a lehetősége is, hogy a táj magterületét pontosabban meghatározhassuk. A földrajzi pontosításhoz és a következtetések levonásához azonban szükséges újraolvasni a régebb óta ismert történeti forrásokat és áttekinteni a tájjal kapcsolatos kutatói vélekedéseket is. Tekintsük át először a Völgységre vonatkozó forrásokat! Szerencsésebb sorsú tájainkról már 14-15. századi említések is fennmaradtak, sajnos a Völgység esetében nem ez a helyzet.

1: A Völgység tájnév fontosabb, térben értelmezhető említései és elhelyezkedésük

Dátum	Említés	Forrás	Elhelyezkedés
1698. február 25.	„Máza község az egész területével [vagy határával] együtt, és következésképpen a hegyaljai [vagy hegyalatti] járás [vagy kerület], ² melyet közönségesen Völcséghnek neveznek... Tolna vármegyének adatott.” ³	HOLUB, 1960: 156. (vázlatosan) Magyar Nemzeti Levéltár: Kancelláriai Levéltár (A35) Conceptus Expeditionum, 41. levél	Hegyaljai járás vagy kerület
1698. szept. 25.	„... a többi helységek pedig Máza alatt dél és nyugat felé, amelyeket Völgységnek neveznek (...) Baranya megyéhez csatolandók vissza”	HOLUB, 1960: 157. Tolna és Baranya közti határper	Máza alatt dél és nyugat felé
1699. május 19-22.	„... Dombóváron tartózkodók a dombóvári vidéket a Völgység felé Szekszárdig (...) szorgosan őrizni és az átkelőknél éberem figyelni tartozzanak.”	HOLUB, 1960: 157. VÁRADY, 1996: 129–130. közgyűlési jegyzőkönyv	Nyugatról a „dombóvári vidék” határolja, a Völgység felé Szekszárdra jutunk
1709. október 16.	„Vásáros Domboy, Szőkösni, Jagonaky, Mezödy, Hernyeky, Vasnoky, Tarrossy, Thőkössy, Vaszary, Nagyaghy, Derenyessy és Tötössy biráknak és lakosoknak, onnand Egregy, Kraszy, Vikony, Szászy, Csasztay – mazi Hidassy, Nadasdy, Varalyay és Manyoky biráknak és lakosoknak hamarsággal adassék minden faluban, reá iratván az utolsó kezemhez vissza hozni el ne mulassa.” „... és mivel réghi magyar királyok idejében is az egész dombóvári tartományban lévő faluk Vültségiakkal együtt Nemes Tolna Vármegyéhez tartozandó volt.”	MNL TML Polgári Peres Iratok 10: 35. körlevél	Dombóvári tartomány: Vásárosdombó, Szekcső, Jágónak, Mezöd, Hörnyék, Vázsnok, Tarrós, Tékes, Vaszar, Nagyág, Gerényes, Töttös. Völgység: Egregy, Kárász, Vékény, Szász, Császa – Máza, Hidas, Nádasd Váralja, Mányok

¹ A szerző a tanulmány készítése idején az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában részesült (BO/00620/14/1).

² Az eredeti szövegben districtus szerepel.

³ Köszönöm T. Papp Zsófiának a fordításban és értelmezésben nyújtott segítséget.

	„... ezen dombóvári tartomány az egész Völcséggel együtt Tolna vármegyében vagyón”		
1723. április 8.	„Toóffü nevű ezen Nemes Baranya Vármegyében situált s. a Völgységnek szomszédságában lévő pusztát” császtai, szászi, vékényi, kárászi magyar és maróci rác jobbágyokat kérdeznek a tanúvallatásban	MNL Esterházy Rep. 92. Fasc. 10. 372/a. Esterházyak és a pécsi püspökség közti hatalmaskodási ügy	Völgységnek szomszédságában van Tófü ⁴
1723. április 9.	„toffő nevű nemes Baranya Vármegyében situált s a Völgységnek szomszédságában lévő pusztát” vejkei és szászi (Györéből elköltözött) jobbágyokat kérdeznek a tanúvallatásban	MNL Esterházy Rep. 92. Fasc. 10. 372/b. Esterházyak és a pécsi püspökség közti hatalmaskodási ügy	Völgységnek szomszédságában van Tófü
1770. február 3.	„Nemes Baranya vármegyében lévő püspökséghez tartozandó Völtségé jobbágyság azon panaszolkodik, hogy nádasdi számtartó Vertell Daniel...”	BML püspöki úriszék iratai: IV. 8. d. 8. 1769. évi panaszok	Baranya vármegye, pécsi püspökség birtoka, szászi, császtai jobbágyok

A Völgység eddig ismert első említése 1698-ból való (HOLUB, 1974: 9–10).⁵ Baranya és Tolna közti határper során tesznek róla említést. Figyelemreméltó, hogy ekkor hegyaljai kerületnek vagy járásnak nevezik. A hegyalja közső szerepeltetése alapján úgy vélhetjük, hogy inkább a Mecsekhez közelebb eső, hegy alatti térséget érthették alatta. Talán nem érdektelen megemlíteni, hogy a hegyalját közsőként („hegyaljai malmok”) egy 1743-as határjárásban is említik, Véékény és Császtai közti völgyszakaszra érte a kifejezést (MÁTÉ, 2008: 179). 1698-ban tűnik fel a Völgység második említése is, ami már jobban konkretizálja a helyzetét. Ebben az iratban a Mázától nyugatra és délre fekvő területeket értik Völgység alatt, ami mind az 1725-ös járási határoknál mind pedig az első, hegyaljával kapcsolatos említésnél szűkebb, konkrétabb elhatárolást tesz lehetővé. 1699-ben a vármegye közgyűlésén azt a határozatot hozták, hogy a Dombóvár vidéki megyei katonaság a Völgység felé egész Szekszárdig végezzen őrző feladatokat. Várady Zoltán 1996-os írásában (1996: 129–130.) pontosította a Holub által kissé elnagyoltan ismertetett bejegyzés tartalmát. Azt a konklúziót vonta le, hogy „a „»Völczegh«” a dombóvári járásnak Szekszárdig húzódó keleti részeként fogható csak fel, így pontosan a mai Völgység földrajzi tájegységét jelenti.” Véleményem szerint azonban ezen olvasat alapján sem jelenthetjük ki, hogy a Völgység a földrajzi tájegységnek vagy a későbbi járás területének felelt volna meg (vö. VÁRADY, 1996: 130; SZÓTS 2010: 88). A szövegrészlet alapján (lásd a táblázatot) a Völgység fekvése és kiterjedése nem azonosítható be ennyire pontosan, a földrajzi név megítélésem szerint itt irányjelzőként szerepel, jelenthet folyóvizet (ti. Völgységi-patak), tájat, járást vagy mást. Az elnevezés ugyanezen megyegyűlésen még egyszer felbukkan, amikor a Völgységben végzett 1698-os és 1699-es adóbeszedés vizsgálatát határozzák el (VÁRADY, 1992: 18; VÁRADY, 1996: 130), ami felhívja a figyelmet arra a körülményre, hogy már ekkor igazgatási egység nevéként is használhatták.

A Völgység tájnév ezután egy 1709-es keltezésű (eddig közöletlen) alispáni körlevélben szerepel ismét. Az utasítást Brodarics András, Tolna vármegye alispánja írja és küldi szét Vásárosdombórról a Dombóvár vidéki, valamint a völgyeségi jobbágyoknak és bírának. Brodarics felszólítja a községeket és bírakat, hogy a tizedet ne Baranyának, hanem

⁴ 1725-ben Györe még nem települt újjá, a Völgységi járás első összeírásában nincs benne a község.

⁵ Holub korábbi munkájában (1960: 156) 1696-os évszám szerepel, ami elírás lehet.

Tolnának fizessék, mert a régi magyar királyok idejében is oda tartoztak.⁶ Az irat a fedlapon egyenként felsorolja a címzetteket, vagyis a Dombóvár vidéki és völgyégi falvakat, tehát tíz évvel később a tájnév első előbukkanásához képest minden eddiginél pontosabban adja meg a Völgységhez tartozó községeket. Az iratban Dombóvár környéke a herceg Esterházy család dombói uradalmának lakott falvait jelentette. A Völgységhez Egregy, Kárász, Vékény, Szász, Császa – Máza, Hidas, Nádasd, Várallya és Mányok tartozott. A 22 falu Tolna megye 1709-es adóösszeírásában is lakott településként tűnik elének.⁷ Hogy Brodarics pontosan tudta, kinek címzi a levelet, arra az a tény is rávilágít, hogy a középkori Tolna DNy-i felén ekkoriban ezen településeken kívül máshol nem élt adóztatható lakosság. Érdekes, hogy a Völgyégi-patak völgyében előbb a Mázáig terjedő völgyszakaszt szerepelteti, majd utána a szövegben kötőjel következik és Máza, továbbá – a folyóvizek futásához igazodó topográfiai sorrenddel szakítva – a Hidas környéki falvak jönnek. Nem tisztázható, hogy mi a kötőjel szerepe a szövegben. Jelentheti azt is, hogy Máza az akkori Tolnában helyezkedett el, míg a többi települést Baranya már bekebelezte. Az irat alapján az a legvalószínűbb, hogy ekkor még a hegyaljai falvakat tekintették Völgységnek, de a kötőjel szerepe nem tisztázott, akár belső táji tagolódásra, esetleg uradalmak közti határvonalra is utalhat. 1723-ban az akkor még lakatlan Tófű haszonvételeivel kapcsolatosan az Esterházy uradalom és a pécsi püspökség folytat birtokvitát. A tanúvallatás egyik kérdőpontja Tófűt a Völgység szomszédságában lévőnek tudja. Az iratból kiderül, hogy a pusztát a rácok elmenetele után a pécsi püspökség falvainak (Szász, Császa, Györe, Kárász, Vékény) lakói használták, a Völgység kifejezés bizonyosan a püspökség itteni uradalmával kapcsolatosan kerülhetett be a szövegbe, ugyanis más esetben teljesen felesleges lett volna szerepeltetni, vagyis az uradalom, illetőleg az uradalmat egyértelműen lehatároló táj megfelelője lehet. A pécsi püspökség nádasdi kerületének 1770-ben tartott úriszékén az 1769-re vonatkozó úrbéri ügyeket tárgyalják. Az eseményen a „völgyégi” jobbágyok panaszkodnak Vertell Dániel számtartó visszaélései ellen. A „völgyégi jobbágyságon” kívül az iratban szászi és császtai jobbágyok adják elő panaszukat. A Völgység elnevezés használata azért meglepő, mert Szász és Császa Baranyában, a Hegyháti járásban fekszik, az uradalom nádasdi kerületén belül. A földrajzi utalásokból kitapintható tehát, hogy a régebb óta ismert és az újabb adatok a hegyaljára és részben annak a nyugati felére mutatnak, arra a tájra, amiről mindeztől csak azt tartotta számon a történetírás, hogy ez a Völgységnek a Baranyába átnyúló öble, és néprajzi érvekre, öntudatra hivatkozva tartották a tolnai ún. történeti Völgység részének (SOLYMÁR, 1987: 29; SZÖTS, 2007: 176–178). Az utolsó három említés alapján nem elképzelhetetlen, hogy a kifejezés egy közigazgatási egységet takart, melynek keretei épp a török utáni reorganizációkor foszlottak szét és váltak egyre súlytalanabbá. Ennek a kérdésnek a behatóbb vizsgálata érdekében tekintsük át, hogy ki mit gondolt a Völgysegről és múltjáról!

A történész Holub József (1960: 156) rendkívül fontos adatokat adott közre a Baranya és Tolna között zajlott határper feldolgozása során. A szerző a Völgységet középkori eredetű tájnak tartja (HOLUB, 1960: 156; 1974: 60). A történész Várady Zoltán ugyancsak fontos feltárómunkát végzett (VÁRADY, 1996), azonban ő nem foglalt állást a táj régiségével kapcsolatosan. Solymár Imre dolgozta ki az „ősi Völgység” koncepciót (SOLYMÁR, 1982: 3; 1987: 29), névtani, földrajztudományi, történeti (történeti földrajzi, közlekedéstörténeti), néprajzi, irodalmi topográfiai adatok alapján körvonalazta a régi Völgységet, amit a Völgyégi-patak, a Rák-patak és a Mucsi-Hidas-patak vízgyűjtőjével azonosított. A középkori gyökerek keresésekor ő is kellő óvatossággal járt el. A történész-geográfus Szöts Zoltán (2007: 12; 2010: 69) Solymáréhoz hasonló állásponton van. A népi tájtudatból eredő,

⁶ Brodarics egyébként már 1695-ben alispán volt (Holubnál Broderich Andrásként szerepel), és kulcsszerepet vitt a határperben Tolna megye oldalán, nem mellékes, hogy ennek során összeállította a régen Tolnához tartozó falvak és mezővárosok listáját (lásd: HOLUB, 1960: 153, 159; 1974: 8).

⁷ MNL TML Ö. 263. 1709.

középkorban elkülönült társadalmi–területi egységnek nevezi, azonban már 2007-es cikkében is a történeti földrajzi rekonstrukció fontosságára hívja fel a figyelmet (SZÖTS 2007: 199). Ezt a gondolatát mintegy továbbgördítve 2010-ben az elérhető, publikált középkori és török kori források segítségével számba veszi a térségben mutatkozó „téralakzatokat”, török kort megelőző, entitásra utaló jellegzetességeket, tehát azon kereteket vizsgálja, amelyek a Völgység igazgatástörténeti előzményeként vehetők számba. Andrásfalvy Bertalan (2011: 17) néprajzkutató néprajzi gyűjtéseket folytatott a Kelet-Mecsekben és az attól északra elterülő tolnai falvakban. Völgységi néprajzi csoportként egy kisebb, táji identitásában erősebb falucsoportot és három községgel kiegészítve egy nagyobb, kulturálisan egybetartozó falucsoportot különített el. A szűkebb Völgység Egregy, Kárász, Vékény és Szászvár községeket jelentette, a tágabb néprajzi csoport Máza, Császa és Györe magyarságát is magában foglalta. Zentai János (1978: 548) néprajzkutató a Baranyai Néprajzi Lexikon munkálatai során figyel fel a baranyai Völgység táji entitására, amit Andrásfalvyhoz hasonlóan jellemezett. Zentai megjegyezte, hogy a tolnai „Völgységnek nevezett táj egy Baranyába nyúló öble”. Az ismertetett néprajzkutatók munkáikban egyáltalán nem foglalkoztak a „történeti Völgység” kérdéssel, a recens adatokat és a 18–19. századi történeti-néprajzi forrásokat elemezték. Bármennyire sokat is írtak a Völgységről a földrajzkutatók, a földrajzi dolgozatok nem tártak fel újabb adatokat a Völgység múltjával kapcsolatosan (GÁBRIEL 1973, 1982; KÁDÁR, 1941).

Az adatokhoz visszatérve, az eddig tárgyaltak felvetik annak a lehetőségét, hogy a Völgység a középkorban és a török időkben nem a mai Völgységet jelölte, hanem a hegyalját vagy annak egy szűkebb, nyugati szegletét (Szászvártól Magyaregregyig). Mindezt a néprajzi adatok, továbbá a tájnév és a táji identitás fennmaradása is valószínűsítik (lásd MÁTÉ, 2008: 179–180). Tekintettel arra, hogy a hegyalja Váraljáig a török alatt is folytonosan lakott maradt, nem elvetendő az a gondolat, hogy az elnevezés a középkorból öröklődött át.⁸

A továbbiakban a 16. századi rovásadó összeírások alapján igyekszem áttekinteni a térség középkori birtokstruktúráját és hipotetikus alapon megvizsgálni azt, hogy lehet-e összefüggés a középkori birtokviszonyok és a 18. századi Völgység említések között. A középkori települési struktúráról az utolsó pillanatfelvételt a rovásadó összeírások rögzítették (TIMÁR, 1976: 41). Az 1542-es, az 1559-es és az 1564-es rovásadó összeírás alapján azt láthatjuk, hogy a hegyaljai községek Nagymányok és Kismányok kivételével püspöki tulajdonban voltak. A pécsi püspökség birtokai közt az alábbi részterületek különíthetők el (a felsorolás eredeti sorrendjét megtartva).

1. A Völgységi-patak völgyének felső, azaz nyugati fele: *Ravaszklik*,⁹ *Kárász*, *Vékény*, *Egregy*, *Máza*, *Váralja*, *Császa*, *Nyárad*,¹⁰ *Györe*, *Szász*.
2. Szásztól északra, a Kaposig húzódó lazább településfüzér: *Szárász*, *Mekényes*, *Mucsi*, *Alsópapd*, *Felsőpapd*, *Láz*.
3. A Hegyalja keleti fele (Völgységi-patak középső folyása és a Rák-patak forrásvidéke): *Eszter*, *Szentmária*, *Berekal*, *Püspökhidas*, *Széplak*, *Nádasd*, *Örhe*, *Liget*, *Ófalu*.

Látható tehát, hogy a középkorban a hegyalján mondhatni egységes, de két alrészletre tagolódó birtoktest volt. Két központja a Völgység identitást átmentő Szász és a 18. században nagyobb igazgatási és gazdasági súllyal felruházott és népességében javarészt kicserélődött Nádasd volt. Vizsgáljuk meg ezután, hogy mit ír a szakirodalom a térség középkori gazdasági súlyáról és központi helyeiről. K. Németh András szerint (K. Németh, 2008: 289–290) a Völgységi-patak völgyében (nem csak a püspökség birtokain) öt mezőváros volt a középkorban: *Máré*, *Szász*, *Szentmária*, *Széplak*, *Nádasd*. A későbbi Völgységi járás területén

⁸ Mecseknádasd, Hidas és valószínűsíthetően Nagymányok is rendelkezett kontinuus magyar népességgel.

⁹ Ravaszklik kivétel, mivel ez a Szalatnaki-patak völgyében feküdt.

¹⁰ Nyárad a Mecsekben és nem a Völgységi-patak völgyében feküdt.

ettől északra csak *Varasd* tartozott közéjük. A térségben nem volt országos sokadalom, hetipiacos helye viszont 12 is volt (K. NÉMETH, 2011: 283–284). Ebből 6 a hegyalján (*Máré, Szász, Nagymányok, Nádasd, Máriafalva, Széplak*), 6 pedig a völgytől északra (*Bonyhád, Szerdahely, Závod, Varasd, Apar, Mucsi*) feküdt. K. Németh szerint a Mecsek északi előtere az egyik legsűrűbb hetivásáros térség volt a középkori Tolnában. Értékes adalék továbbá, hogy a Völgységi-patak völgyében két kolostor (*Máré, Koromszó*) és négy vár is volt (*Máré, Szász, Váralja, Nádasd*) a középkorban. A szerző kiemeli (K. NÉMETH, 2011: 231), hogy a kiemelkedő jövedelmű egyházak koncentrációja, továbbá a piachálózat és az alesperesi központok sűrűsödése alapján a megye egyik legnagyobb népsűrűségű és gazdaságilag legfejlettebb része a Völgység lehetett. Azt is hozzátehetjük azonban, hogy az adatok alapján a térségből különösen a hegyalja emelkedett ki.

A Völgység szempontjából különösen érdekes és példaértékű lehet a Szentmihályi Imre által végzett hetési kutatás. A szerző az összehasonlíthatatlanul jobb forrásadottságú, Zala megye vármegyei és magánföldesúri (Bánffy család, Esterházy család) levéltári iratanyagában kutatott a név után. 1509-től kezdődően 73 alkalommal fordult elő a Hetés (SZENTMIHÁLYI, 1977: 420) tájnév. Vizsgálatai során kimutatta, hogy a Hetés elnevezés egy földesúri igazgatási körzetre vezethető vissza (*villicatus*, majd *judicatus*), ami mindvégig a táj magterülete maradt. Noha az elnevezés egy tágabb tájra is kiterjedt, az identitás mindvégig a történeti forrásokból igazolható 12–13 „eredetileg” is hetési faluban bizonyult legszívósabbnak. Megjegyezném, hogy Szentmihályi a Hetéshez közeli, mindeddig részletesen fel nem dolgozott ún. Völgység esetében is kimutatta, hogy a tájegység a 18. században *judicatus* neveként szerepelt (JUHÁSZ, 1988: 106). A tájelnevezés kiterjedésének ragyogó példáját nyújtja Kalotaszeg, melynek magját egy a mainál jóval kisebb kiterjedésű táj, a Felszegnek is hívott régi Kalotaszeg képezte. A környező kistájaktól (Alszeg, Nádasmente) való elkülönülésnek igazgatástörténeti okai (is) vannak. Kalotaszeg a középkorban a kalotai főesperességhez és Bihar vármegyéhez tartozott. A reformációval a katolikus egyházszerkezeti besorolás okafogyottá vált, viszont a terület az újkorban már Kolozs vármegye része lett. Kitapintható tehát az egyházi és világi igazgatási keretek táji hatása (BALOGH – FÜLEMILE, 2005: 143–167).

Összegezve az elmondottakat, az előkerült – még mindig kevés számú és nehezen interpretálható – írásos források és a régiek újraértelmezése alapján jelenleg úgy gondolom, hogy a Völgység tájnév korábban a hegyaljai kerületre vagy járásra vonatkozhatott, ami a Völgységi-patak völgyével van szoros összefüggésben, ez közvetett módon a középkori uradalmi struktúrával is kapcsolatba hozható. Nagyon fontos ugyanakkor, hogy a völgységi járás megalakítása előttről (1723) és 46 évvel utána (1769) is a püspöki uradalommal kapcsolatosan említik a nevet. Ez nyomatékosan felveti annak a lehetőségét, hogy a Völgység név már a középkor folyamán elszakadhatott az eredetileg névvel jelzett természeti tájtól (*denotátumától*) és a hetési példához igazgatási természetű ún. objektív tértípussá válhatott (vö. MÁTÉ, 2013: 22). Éppen ezért aggályos a későbbi (18–20. századi) járás természeti adottságaiból kiinduló, alapvetően tájmorfológiára (a szépirodalom által is befolyásolt) építő szómagyarázat, ami a Völgységet egy „völgyes táj” földrajzi sajátosságaira vezeti vissza. A kifejezés értelme más kárpát-medencei példák (Lokság, zalai Völgység, Hidegség stb. lásd: Juhász, 1988) és a helyi történeti források alapján is inkább hosszanti irányban, messze elnyúló völgy lehetett. Az uradalmi levéltárak számos értékes irattal, említéssel gazdagíthatják még a Völgység-kutatásokat.

ANDRÁSFALVY Bertalan (2011): Néprajzi jellegzetességek az észak-mecseki bányavidék gazdasági életében. In: Máté Gábor (szerk.): Együtt élő népek – eltérő értékrendek. Andrásfalvy Bertalan válogatott társadalomnéprajzi tanulmányai. *Studia Ethnologica Hungarica XIV*. L'Harmattan – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest – Pécs. 15–68.

BALOGH Balázs – FÜLEMILE Ágnes (2004): Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól. Akadémiai Kiadó, Budapest.

GÁBRIEL András (1973): A baranyai Hegyhát (A Mecsek és a Kapos közti terület tájneveiről). *Földrajzi Értesítő*, XXII, 2–3. füzet. 321–325.

GÁBRIEL András (1982): Hagyományos tájneveinkről és a tájbeosztásokról az ország új 1:300000-es méretarányú térképe alapján. *Földrajzi Értesítő*, XXXI., 1. füzet. 131–139.

HOLUB József (1960): Adatok a Baranya és Tolna megye közt folyt határper történetéhez (1695–1720). In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1959. Janus Pannonius Múzeum, Pécs. 151–165.

HOLUB József (1974): Az újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után 1686–1703-ig. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből V. k.* Tolna Megyei Levéltár, Szekszárd.

JUHÁSZ Dezső (1988): A magyar tájnévadás. *Nyelvtudományi értekezések* 126. Budapest, Akadémiai Kiadó.

K. NÉMETH András (2008): Sokadalmak és hetipiacok a középkori Tolna megyében. In: *Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 30.* Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd. 281–293.

K. NÉMETH András (2011): A középkori Tolna megye templomai. IDResearch Kft – Publikon Kiadó, Pécs.

KÁDÁR László (1941): A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. *Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára*. Országos Táj- és Népkutató Intézet, Budapest.

MÁTÉ Gábor (2008): Vízvölgy, Völgység, Hegyhát. Adalékok dél-dunántúli tájneveink történetéhez. In: *Ethno-Lore Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve*, 25. MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest. 170–193.

MÁTÉ Gábor (2013): A Mecsek-vidék tájtörténete. Táj és ember viszonyának változása háromszáz év tükrében. Doktori disszertáció. PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs.

SOLYMÁR Imre (1982): Három etnikum falucsúfolói a Völgységben. *Magyar csoportnyelvi dolgozatok* 13. Budapest, 1982.

SOLYMÁR Imre (1987): A történeti Völgység. In: Bábel Ernő – László Péter (szerk.): *Tanulmányok Bonyhád történetéből*. Bonyhád Város Tanács és a Tolna Megyei Lapkiadó Vállalat, Bonyhád. 9–39.

SZÖTS Zoltán (2007): A Völgység táji elhatárolása. *Földrajzi Értesítő*, LVI, 3–4. szám. 169–

180.

SZŐTS Zoltán (2010): A középkori Völgység – kísérlet egy kistáj kialakulásának rekonstruálására. In: Görcs Noémi Livia – Pirisi Gábor (szerk.): Tér – találatum – tanítványok II. IDResearch Kft – Publikon, Pécs. 69–91.

TIMÁR György (1976): XVI. századi rovásadó összeírások a mai Baranya megye területéről. Baranyai Helytörténetírás 1974/75. Baranya Megyei Levéltár, Pécs. 21–94.

VÁRADY Zoltán (1992): Tolna vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1696–1703. Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Szekszárd.

VÁRADY Zoltán (1996): A Völgység története 1698–1703 között. (A vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek alapján). In: Solymár Imre – Szóts Zoltán (szerk.) A Völgység ezeregyszáz éve a kultúra és az életmód változásainak tükrében. Előadások a II. Völgységi konferencián (1995. november 24–25). MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága, Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja, Völgység Múzeum, Bonyhád. 127-132.

ZENTAI János (1978): Baranya megye magyar néprajzi csoportjai. Ethnographia, LXXXIX, 4. szám. 519–557.

Neue Beiträge zur Lokalisierung von Völgység zu Beginn des 18. Jahrhunderts

Das Referat baut auf die Bearbeitung von vier Archivquellen aus der Zeit vor (1709, 1723, 1723) bzw. nach (1767) der Errichtung des Landkreises Völgység auf, in denen das toponym Völgység vorkommt. Das Toponym bezeichnet in allen vier untersuchten Dokumenten die zum Komitat Baranya gehörenden Gebiete entlang des Völgységi-Baches. Anhand der Dokumente stellt sich die Frage, welches Gebiet das Toponym Völgység im 18. Jahrhundert, während der osmanischen Besetzung bzw. (falls es damals existierte) im Spätmittelalter bezeichnete. Zur Auseinandersetzung mit dieser Thematik müssen andere, früher bereits verarbeitete historische Quellen (József Holub, Zoltán Várady) neu interpretiert werden. Dabei werden die bisherigen Konzepte zur geographischen Abgrenzung (von Imre Solymár, Zoltán Szűcs, dem Geographen László Kádár und den Linguisten Lajos Kiss und László Hadrovics) sowie einige analoge Landschaftsbildungsprozesse in anderen Gebieten des Karpatenbeckens vorgestellt. Nach den Schlussfolgerungen des Referats kann Völgység eine Kette von Orten am nördlichen Fuß der Ostmecsek oder einen kleineren, heute zum Komitat Baranya gehörenden Teil davon bedeuten und später durch Ausdehnung des Begriffsfeldes zur Bezeichnung eines neu abgesteckten Landkreises geworden sein.

New data on the localisation of Völgység from the beginning of the 18th century

This paper is built upon four archival documents, which had been written before Völgység became a district (1709, 1723, 1723) and afterwards (1767), and which contained Völgység as a name for a geographical area. The name in all the four relevant documents refers to the areas along the Völgység Stream that belong to Baranya County. The documents raise the issue as to which areas the geographical name Völgység referred to in the 18th century, the Turkish era or the late medieval period (if it existed at all at that time). This issue needs to be addressed by reinterpreting some historical sources that were examined before (József Holub, Zoltán Várady). The presentation discusses the concepts proposed before for delimiting the region (Imre Solymár, Zoltán Szűcs, geographer László Kádár, linguists Lajos Kiss and László Hadrovics) as well as some other processes and analogies for becoming a "region" in other areas of the Carpathian Basin. In this paper I argue that Völgység might have meant the cluster of towns and villages along the northern foots of the Eastern Mecsek Hills, or a smaller part of it that today belongs to Baranya County, which may have become the name of a newly organised district through name transfer and name extension.